

ՀԱԿՈՐ ՕՇԱԿԱՆԻ ԳՐԱԸՆՆԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐՆ ՈՒ ՄԵԹՈԴԸ

Հակոբ Օշականը (1883-1948) հայ գրականության նշանավոր դեմքերից է, բայց Հայաստանի ընթերցողին առաջօր քիչ ծանոթ: Նա մեր գրականության ամենաբեղուն գրողներից է և վիթխարի գրական ժառանգություն է թողել (վեպեր, վիպակներ, պատմըվածքներ, թատերգություններ, գրապատմական ու քննադատական աշխատություններ): Ինչպես կենդանության օրոք, այնպես էլ այսօր ուսումնասիրողների ուշադրությունն առաջին հերթին գրավում է Հ. Օշականի քննադատական վաստակը, որ արժանացել և արժանանում է իրարամերժ գնահատականների: Աչքի առաջ ունենալով նրա կյանքն ու ստեղծագործողի կերպարը, նրա գրապատմական ու քննադատական աշխատությունները, ինչպես և նրա մասին գրված ուսումնասիրությունները՝ հողվածում փորձել ենք բացահայտել Օշականի գրաքննադատության չափանիշներն ու մեթոդը:

Հ. Օշականի քննադատական չափանիշներից առաջինը գրականության շահն է: «Գրականութիւնն դուրս ուրիշ ոչ մեկ հուզում: Բոլոր ճամփաները միայն Հոռոմ չեն տանիր: Կը տանին մահ գրականութեան»:¹

Ցանկացած գրական ձեռնարկ արժևորելիս նա ելնում էր գրականության շահից՝ առաջադրելով այն հարցը, թե տվյալ ստեղծագործությունը նպաստե՞լ է արդյոք գրականության հարստացմանը: Եթե տվյալ ստեղծագործությունը չի ծառայում գրականության հարստացմանը, զարգացմանը, և առանց դրա գրականությունը ոչինչ չի կորցնում, մնան ստեղծագործությունը չի կարող մեծ արժեք ունենալ քննադատ Օշականի աչքում: Հայ գրականությունն այսօր անհնար է պատկերացնել առանց Նարեկացու «Մատյան ողբերգության» պոեմի, Աբովյանի «Վերք Հայաստանի» վեպի, Դուրյանի ու Տերյանի պոեզիայի, մինչդեռ դրանց կողքին եղել են ստեղծագործություններ, որոնք այսօր անհայտ են կամ հետաքրքրում են միայն գրականության պատմաբաններին: Անգամ նույն հեղինակի ոչ բոլոր գործերն են շահեկան գրականության համար: Ահա Շիրվանզադեի վեպերը Օշականը բարձր է գնահատել՝ ի տարբերություն թատերգությունների,² իսկ Թեքեյանի «Հրաշալի հարություն» ժողովածուն հայ գրականության նվաճում է համարում, մինչդեռ նույն հեղինակի վերջին՝ «Տաղարան» ժողովածուն անվանում է «բեռ»՝ ծանրացած թե՛ հեղինակի, թե՛ հայ գրականության ուսերին:³

Գրականության շահի այս սկզբունքը Օշականը կիրառում է նաև քննադատության համար: Քննադատական յուրաքանչյուր գործ արժեքավոր է, եթե իր նպաստն է բերում գրականությանը: Այս ստույգով նա անհանդուրժելի է գտնում արևելահայ գրականության մեջ շատ տարածված գրաքննադատության եղանակը: Ընթերցողին մնում է մխիթարվել մեջբերումներով, երբ վերլուծելու փոխարեն քննադատները վերապատմում են ստեղծագործությունը, իսկ քննադատի ստեղծագործական մտքի արդյունքը կամ, ինչպես Օշականն է ասում, «քննադատին անձնական բաժինը» բացակայում է:⁴

«Ալ ի՞նչ հարկ, հասարակության համար, անձնական ճիգը՝ զոնե կարդալու պարտքը, աչքի ու ժամանակի զոհողություն՝ երբ պատրաստ է արևելահայ մեթոդը՝ գործերը ամփոփելու»⁵, -գրում է Օշականը: Հասկանալի է, որ այսպիսի քննադատական ստեղծագործությունները չեն հարստացնում հայ գրականությունը: Արևմտահայ գրականության մեջ սկիզբ առած և սիյուռքում իր բնականոն շարունակությունն ունեցած քննադատությունը բնութագրելու համար Հ. Օշականը «Գրականության համար» հողվածում օգտագործում է Պարոնյանի «Իրարագովական ընկերություն» արտահայտությունը:⁶ Ժամանակի քննադատների մի մասը պատրաստ է գովաբանել անխտիր

¹ Հ. Օշական, Համապատկեր արևմտահայ գրականության, հ.10, Անթիլիաս, 1982թ., էջ 82:

² Նույն տեղում, էջ 309:

³ Հ. Օշական, «Սիյուռքը և իրավ բանաստեղծությունը», Երուսաղեմ, 1945թ., էջ 69-70:

⁴ Հ. Օշական, Գրականության համար, էջ 10-11:

⁵ Հ. Օշական, Համապատկեր ..., էջ 369:

⁶ Հ. Օշական, Զվարթնոց, Փարիզ, 1929թ., № 6-7, էջ 284:

բոլոր ստեղծագործությունները: Իրենց մտքի նեղության պատճառով նրանք հետևում են արդեն ընդունված կարծիքին: Այդպես ծնվում են «կուռքեր», որոնց իրական, վավերական փառքը հաճախ խիստ կասկածելի է: «Իրարագովական» գրախոսականներով ու հոդվածներով հեղեղված էր ժամանակի մամուլը, իսկ արդյունքում քննադատությունը վերածվում էր հրապարակախոսության:

Հ. Օշականի երկրորդ չափանիշը կյանքն է, այսինքն՝ կյանքի այն բաժինը, որ ամփոփված ու ներկայացված է ստեղծագործության մեջ: Օշականն ուշադրություն է դարձնում այն բանին, թե որքան խտությամբ ու խորությամբ է կյանքը սևեռված որևէ գրողի ստեղծագործության մեջ, ինչպես նաև այդ կյանքի տեսակարար կշիռն ու համապատասխանությունը ժամանակին, ազգայինին ու մարդկայինին: Օշականի մտապատկերում գրականությունն ու կյանքը ոչ միայն անբաժան են, այլև նույնական:

«Գրականութիւնը գիտութիւն չէ, զայն չենք սորվիր: Չայն կ'ապրինք»⁷: Օշականի համար «ապրել» բառը լայն նշանակություն ունի: Կյանքը նրա ընկալմամբ ապրումների համանվագ է, իսկ գրական-գեղարվեստական յուրաքանչյուր ստեղծագործություն հենված է ապրումի, զգայության բազմաթիվ ծավալումների վրա: «Ապրել» գրականությունը, գրական ստեղծագործությունը նշանակում է վերապրել այն հույզերն ու կրքերը, որ զգացել է հեղինակը, այսինքն՝ ճանաչել տվյալ ստեղծագործությանը ծնունդ տված կյանքը: Այդ առումով բարձր է գնահատում Մուրղուկյանի ստեղծագործությունը, քանի որ դրա միջոցով կարելի է ճանաչել ժամանակի թիֆլիսահայ կյանքը, կենցաղը, մարդկային հարաբերություններն ու մարդկանց հոգեբանությունը: Իսկ օրինակ պատմահայր Խորենացու «Հայոց պատմությունը» հնարավորություն չի տալիս պատկերացնել այն դարի կյանքն ու կենցաղը:

«Իմ կախարդական բանաձևը *կյանքն է*»⁸, -կրկնում էր Օշականը: Անդրադառնալով Մխիթարյան միաբանության գիտնականների՝ մեր անցյալի գրական ժառանգությունը քննելու և արժեքավորելու եղանակին և բարձր գնահատելով նրանց վաստակը հին և միջնադարյան գրականության ձեռագրերի վերծանման ու հրատարակման գործում՝ Օշականը միևնույն ժամանակ ցավով է նշում, որ ի տարբերություն այլազգի հետազոտողների՝ նրանք իրենց առաջ նպատակ չեն դրել ճանաչել նաև իր ժամանակի մարդու հոգին և ներկայացնել այն արդի ընթերցողին. «Կյանքին զգայարանքը, այսինքն՝ գիրքի մը հոգեղեն աշխարհը չէ հետաքրքրած վիեճակները»⁹:

Ըստ Հ. Օշականի՝ այս ուսումնասիրողները բանասիրական շերտից, բառերի ստուգաբանությունից այն կողմ չեն անցել, մինչդեռ եթե նույն լրջությամբ ու խղճըրտանքով փորձեին բառի «արտաքին կեղևը ճեղքել» ու թափանցել նրա խորքը, փնտրել ու վեր հանել այդ բառով արտահայտված հոգեկան ապրումները, կվերականգնեին մի ողջ քաղաքակրթություն: Համաձայնե՞նք Օշականի հետ, որ Եղիշեի ծննդյան կոնկրետ տարեթիվը ճշտելուց ավելի, որին ի դեպ ուսումնասիրողը տրամադրել է ութ հարյուր էջ, հետաքրքրօր է այն, թե ինչ քաղաքակրթության ու հոգեբանության ծնունդ է նրա մատյանը: Հետաքրքիր է, թե որտեղից է Եղիշեն սովորել իր խոսքի «մուգ, ճոխ, բայց զուսպ գեղեցկությունը, չափին զգացումը, ներդաշնակության անուսանելի հրայրքը», որոնք նրա ոճը դարձնում են իրավ ու գրական, արդյո՞ք կար այդ դարում գրական ըմբռնողություն: «Ինչո՞վ էին խանդավառ ինք և նմանները իրենց խուցերուն մռայլ խորհուրդին մեջ, առանց սեղանի, փետուրը թաթխած ատեննին խեցիի թանաքին... Ահա ինձի համար Եղիշեն»¹⁰, -ասում է Օշականը:

Եթե միայն բառերով զբաղվելու փոխարեն ուսումնասիրողները մի քիչ էլ տարվեին էջի ոգեղեն բովանդակությամբ, կկարողանային «մտքի աչքերով ու հոգու ջիղերով» վերականգնել հայոց պատմության մի ողջ շրջան, այդ շրջանի կյանքն ու հայ մարդու հոգեկան աշխարհը. «Արդ մի անգամ ընդմիշտ կը մերժենք հավաքողը, առաքողը, թիվերով սպառնացողը, լեզվաբանական բաջադանքին ասպետները, քերականները,

⁷ Հ. Օշական, *Երկեր*, Եր., 1979, էջ 381-382:

⁸ Հ. Օշական, *Համապատկեր... էջ 335*:

⁹ *Նույն տեղում*, էջ 297-298:

¹⁰ *Նույն տեղում*, էջ 302:

դասախոսները, որքան ատեն որ այդ մարդերուն ետին կը պակսի խելքը, մեծ բառով մը՝ իմացությունը, այսինքն՝ նախանյութը վերաստեղծելու կարողությունը»:¹¹

Օշականի համոզմամբ՝ քննադատներն իրենց առաջ նպատակ պիտի դնեն «գտնել շրջանը, մտայնությունը, հոգին, տաղանդին տեսակարար կշիռը. «Այս զբաղումն է, որ պիտի դառնա առաջին փլանի փառասիրություն և ոչ թե ցարդ եղածին պես կենսագրություն, գիրքի ամփոփում, անուններու ցանկ»:¹²

Հ. Օշականի հայ գրականության համար առաջադրվող երրորդ չափանիշը հայ հոգու պաշտամունքի և արտահայտության պահանջն էր: Առանց հայ հոգու չկա հայ գրականություն և արվեստ: Ամեն ճշմարիտ արվեստագետ իր ցեղի հոգու արտահայտիչն է: Պարզել իրենց և մյուսների համար հայ հոգին՝ էական պարտականությունն է ամեն հայ արվեստագետի: Ամեն ճշմարիտ արվեստագետ արտացոլում է կյանքը, մասնավորապես իր ժողովրդի կյանքը, որ ավել կամ պակաս չափով արձագանք է գտնում յուրաքանչյուր գրողի, ստեղծագործողի հոգու խորանում: Այստեղ ակներև է Օշականի կրած ազդեցությունը XIX դարի ֆրանսիացի գեղագետ-քննադատ Հիպոլիտ Տենից: Քննարկելով այն հարցը, թե արվեստի որ երկերն են ավելի կատարյալ, նշանակալի և հավերժական, Տենը եզրակացրել է, որ այդ հատկություններն ունեն առաջին հերթին այն երկերը, որոնց մեջ արտահայտված է «ազգային անդրովելի և անասանելի հիմքը» կամ «ցեղային բնավորությունը», որ չկարողացան ջնջել «ոչ գաղթը, ոչ արյան խառնուրդը, ոչ խառնվածքի վերափոխությունը»:¹³ Այս սկզբունքի հիմնավորության մեջ կարելի է համոզվել, եթե մտաբերենք մեր ժողովրդական էպոսը, Աբովյանի «Վերք»-ը, Թումանյանի ստեղծագործությունը, Թեքեյանի պոեզիան: Օշականը Լևոն Շանթի «Հին աստվածներ» դրամայի գլխավոր թերությունն է համարում անհարիրությունը հայ հոգուն, հայի հոգեբանությանը:

Հ. Օշականի չորրորդ չափանիշը արվեստն է: Նա կտրականապես դեմ էր «մեքինները մեր ակնոցով» դատելու սկզբունքին, քանի որ մենք՝ հայերս, մարդկության մի մասն ենք և չենք կարող գոյություն ունենալ կղզիացած:¹⁴ Ուրեմն մեր արվեստն էլ պիտի համաշխարհային արվեստի մաս կազմի և քննվի ու արժևորվի համաշխարհային չափանիշներով՝ ինքնուրույն չանտեսելով ազգային առանձնահատկությունները: Համաշխարհային արվեստի չափանիշների առաջ ամենևին չեն նսեմանում մեր արժեքները, այլ մերկանում են միջակությունները: Ոչ թե արվեստի չափանիշը պիտի հարմարեցնել մեր գրականությանը, այլ մեր գրականությունը պիտի զարգացնել համաշխարհային արվեստի չափանիշներին համապատասխանեցնելու համար: Ըստ Հ. Օշականի՝ արվեստը միակ միջոցն է, որով ազգը կարող է բարձրանալ, ապրելու իրավունք նվաճել ու իր տեղն ունենալ տևականության մեջ: Այս հարցում Օշականի հետ համամիտ էր նաև Կ. Չարյանը, որ «Մեհյան»-ում գրել է. «Կը մտածենք՝ թե ժամանակը հասած է այլևս գրականութեան հետ չխաղալու, սիրողի եւ տիլէթանթի հոգեբանութիւնը թօթափելու եւ մօտենալու Արուեստին ոչ թէ փողոցային Տօն-Ժուանի լրբութեամբ, ազնիւ սիրով»:¹⁵

Հ. Օշականը պահանջում էր գրականությունը չվիռնել հայրենասիրության հետ. «Գրականութիւնը հայրենասիրութիւն չէ, որպեսզի խելո՞ւ ու պատառ կտորներ այդ զգացումին զհնովը արտօնովիք արժեքի բարձրացնելու: Այդպես կազմակերպված արժեքներու դիմաց է որ կես դարն ի վեր կը պայքարին»:¹⁶ Այս առումով քննադատ Օշականը դաժանորեն իրատես է և չի դավաճանում իր սկզբունքներին՝ կարծիք հայտնելով, թե Ալիշանի ստեղծագործությունը, Սիպիլի պոեզիան, Դեմիրճյանի «Վարդանանք» պատմավեպը և շատ այլ գովաբանված գործեր քննություն չեն բռնում արվեստի չափանիշի առաջ:

Ինչպես վերը նշվեց, այս չափանիշները հավասարապես վերաբերում են թե՛ գրական երկին, թե՛ քննադատական գրվածքին, քանի որ Օշականի համար քննադատությունը ստեղծագործելու եղանակ է: Նա քննադատությունը մոտեցնում է գրականու-

¹¹ Հ. Օշական, *Համապատկեր...*, էջ 301:

¹² Նույն տեղում, էջ 303:

¹³ Հ. Տեն, *Գեղարվեստի փիլիսոփայությունը*, Եր., 1936, էջ IX:

¹⁴ Հ. Օշական, *Մայրիներու շուքին տակ*, Բեյրութ, 1983, էջ 29:

¹⁵ Հ. Օշական, *Մեհյան*, Կ. Պոլիս, 1914, թիվ 7, էջ 98:

¹⁶ Հ. Օշական, *Սփյուռքը և իրավ բանաստեղծությունը*, Երուսաղեմ, 1945, էջ 69:

թյանը, փնտրում ու գտնում այս երկուսի հնարավոր ընդհանուր եզրը: Քննադատելիս նա ստեղծագործում է՝ հետևելով Օսկար Ուայլդին, որի կարծիքով քննադատությունը ստեղծագործություն է այլ ստեղծագործության առիթով: Օշականի նոտ քննադատության ու գրականության տարրերն այնպես վարպետորեն են միահյուսված, որ դրանց սահմանը անհնար է հստակեցնել: Իր քննադատական ստեղծագործություններն «սպարումներ» են և պատկանում են իր գրականությանը, որ ամեն դեպքում այլ բան չէ, քան կյանքի, հայ հոգու, գրականության և արվեստի պաշտամունք, « իր վեպը քննադատության մը չափ հորդ է գաղափարներով և իր քննադատությունը սպարումներու հանդես մըն է, մտքի երևույթ ըլլալէ խորշող մենագարությամբ մը»:¹⁷

Ելնելով քննադատության համար սահմանած իր չափանիշներից՝ Օշականը ստեղծել է իր ինքնատիպ քննադատական մեթոդը, որ հաջողությամբ կիրառել է ինչպես հին ու միջնադարյան, այնպես էլ ժամանակակից գրականության ստեղծագործությունները վերլուծելիս: Այս մեթոդը ապացուցում է նրա չափանիշների հիմնավորությունը: Օշականը գործի մասին դատելիս հիմնվում է իր ստացած տպավորությունների վրա: Մակայն տպավորությունները բազմազան են լինում: Քննադատի մեծագույն արժանիքն էլ հենց նրանում է, որ տպավորությունների քառսից կարողանա գատել էականը, գլխավորը, կարևորը, ավելի ցայտուն դարձնի այն հոգեբանական իրողությունները, որ շատ հաճախ աննկատ են մնում: Ընթերցողին ևս նա կոչ էր անում վստահել միայն ու միայն սեփական տպավորություններին և «ռչխարամությամբ» չհետևել ընդունված կարծիքին:

Այս մեթոդը նախատեսում է քննել ստեղծագործության հեղինակին, այն կյանքը, որ արտացոլված է գործում, հեղինակի ոճը և տվյալ դարաշրջանն իր համակողմանի նկարագրով, որի օգնությամբ և որի մեջ պիտի փնտրել տվյալ հեղինակի ու նրա ստեղծագործության տեղն ու դերը: Քննադատ Օշականը գտնում է, որ հեղինակին պիտի ճանաչել ոչ թե կենսագրական թվերով ու տեղանուններով, այլ թեկուզ աննշան, բայց նրա մարդկային նկարագրի և ստեղծագործողի էության ձևավորման մեջ դեր խաղացած դեպքերով: Օրինակ՝ Պ.Գուրյանի «Լճակ» բանաստեղծության գուսպ, բայց միաժամանակ խորունկ ողբերգականության ամբողջական ընկալման համար պիտի իմանալ նրա անպատասխան սիրո պատմությունը: Հեղինակին ճանաչելուց հետո Հ. Օշականը փորձում էր պարզել, թե որքանով է հաջողվել հեղինակին իր ստեղծագործության մեջ տալ կյանքի, իրականության ճշմարիտ պատկերը. «Այսինքն՝ ո՞րքան իրավ մարդ, ո՞րքան իրավ կեանք, ո՞րքան իրավ յատկանշական սևեռումներ բարբերտ, մտայնություններ»:¹⁸ «Համապատկերում» անդրադառնալով այս հարցին՝ քննադատը գտնում է, որ գրականության ու արվեստի տեսակետից Պոռյանի ոչ բարձրարժեք վեպերը լուսաբանում են ժամանակի բարբերտ և առավելագույնս բնութագրում կյանքն ու հայ ժողովրդին՝ իր ցեղային ընդհանուր հատկանիշներով:¹⁹ Նույն կերպ գնահատելի է վիպասան Շիրվանզադեի վաստակը, որ համակողմանի պատկերացում է տալիս XIX դ. վերջի և XX դ. սկզբի կովկասահայ գյուղի և քաղաքի կյանքի ու բարքերի մասին:²⁰ Հակառակ դրան՝ կյանքը սևեռելու հարցում, ինչպես գտնում է Օշականը, թերացել են ոչ միայն շատ գրողներ, ստեղծագործողներ, այլև մեր մեծանուն պատմիչները, որոնք ժողովրդի կյանքն ու բարքերը, դրանով իսկ ազգային հոգեբանությունն ու արժեքները պատկերելու փոխարեն արձանագրել են միայն թագավորների, կաթողիկոսների, սրբերի ու նահատակների անուններ: Արդունքում՝ անչափ դժվար, եթե չասենք անհնար է ճիշտ պատկերացում կազմել այդ դարերի հայ մարդու նկարագրի մասին:²¹

Ապա քննադատ Օշականն ուշադրության է արժանացնում գրողի ոճը՝ նրա լեզուն, չափը, կշռույթը, երևակայության բաժինը, կիրառած պատկերավորման համակարգը: Ինչպես միշտ, նա հակված է այստեղ ստեղծագործողին լիակատար ազատություն տալ, այսինքն՝ չպարտադրել ոչ մի կանոն, ոչ մի օրենք: Բայց որպես քննադատ, որպես ընթերցող՝ հեղինակից պահանջում է անկեղծություն ու պարզություն ձևի մեջ.

¹⁷ Հ. Օշական, *Համապատկեր... էջ 4*:

¹⁸ Նույն տեղում, էջ 340:

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 149:

²⁰ Նույն տեղում, էջ 309:

²¹ Նույն տեղում, էջ 150:

«Իմ փուլքն է եղած արտահայտության պարզագույն ձևը պարտադրել ամեն մարդու»²²: Այդ նպատակով շատ վարպետորեն վերլուծում ու հակադրում է Գուրյանի «Լը-ճակ» և Միսլիի «Լուսին» քերթվածները՝ ընդգծելով առաջինի անպարզությունը ու կատարյալ արտահայտչականությունը և երկրորդի փքում ու անկյանք ոճը:²³

Ցանկացած բառի գործածություն, ըստ Օշականի, պիտի պայմանավորված լինի նրա բովանդակության ու ձևի ներդաշնակ անհրաժեշտությամբ ու անփոխարինելիությամբ տվյալ խոսքային միջավայրում, տվյալ նախադասության մեջ: Գրողը պիտի մտահոգվի օգտագործելու ոչ թե գեղեցիկ բառեր, այլ այնպիսի բառեր, որ ոչ միայն հարազատորեն արտացոլեն իրականությունը, այլև ստեղծեն մի ուրույն իրականություն: Այսինքն՝ նա առաջ է քաշում ոճի ինքնուրույնության հարցը: Փաստ է, որ գրական ստեղծագործություններն իրարից տարբերվում են ոչ այնքան ասելիքով՝ թեմայով, որքան ասելու ձևով՝ ոճով: «Ինքնուրույնություն և անձնականություն ձևի մեջ» պահանջում էին «Մեհյան»-ի հիմնադիրները՝ համոզված, որ առանց դրանց չեն լինի ստեղծագործական նորանոր նվաճումներ:²⁴

«Ամեն բոլոր քննադատը հարկին տակն է իր սեղանին վրա սպասող գործը հաշտեցնելու անշուշտ նախ՝ հեղինակին, քայց մանավանդ շրջանին, անոր վրայեն ցեղային միջինին ու անկէ մարդկայինին»²⁵, - գրում է Օշականը: Այս խոսքերից հետևում է, որ ստեղծագործության ամբողջական քննության համար քննադատ Օշականը հաշվի է նստում ժամանակաշրջանի, տիրող գրական մթնոլորտի հետ: Վերջիններս, նրա համոզմամբ, պարտադիր ազդեցություն են ունենում արվեստագետի և նրա ստեղծագործության վրա: Ստեղծագործության հիմնավոր ընկալումն ու վերլուծությունն անհնար է առանց ժամանակաշրջանի գրական ճաշակը նկատի առնելու: Ահա XX դարասկզբի արևմտահայ գրականությունը, հետևելով համաշխարհային գրականության զարգացման միտումներին, տուրք տվեց հասկապես խորհրդապաշտությանը: Բոլոր ստեղծագործողներն էլ հետևեցին ժամանակի պահանջին, սակայն քչերը կարողացան իրենց տաղանդի գործությամբ ճեղքել ժամանակի երկաթ գոտին և առաջ անցնելով ժամանակից՝ ստեղծել արվեստի արժեքներ, ինչպիսիք են Մ. Մեծարենցի, Գ. Վարուժանի, Վ. Թեքեյանի պոեզիան: Օշականի վկայությամբ՝ մոտ կես դար Հովհաննես Մեքյան, Սկրուիչ Աճեմյան, Թովմաս Թերզյան, Միսլի անունները արևմտահայ գրականության մեջ «քանաստեղծության խորհրդանշաններ» էին, մինչդեռ Մեծարենցը շրջապատված էր անհանդուրժողականությամբ, իսկ Թեքեյանը՝ լուռ անտարբերությամբ:²⁶ Այստեղ է, որ խիստ կարևորվում է քննադատի վարպետությունը, պայծառատեսությունը, իրավ արժեքները սին փառքերից զատելու կարողությունը: Հ. Օշականը այն քչերից մեկն էր, որ չհետևեց ընդունված կարծիքին և ժամանակին ու ըստ արժանվույն գնահատեց թե՛ Մ. Մեծարենցի, թե՛ Վ. Թեքեյանի արվեստը՝ մշտապես հավատարիմ մնալով իր չափանիշներին ու արվեստագետի կոչմանը:

КРИТЕРИИ И МЕТОД ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКИ АКОПА ОШАКАНА

___ Резюме ___

___ Л. Манасян ___

Акоп Ошакан – один из известных армянских критиков первой половины XX века, по распространенному мнению – самый строгий и привередливый критик. Свообразный метод его литературной критики основывается на следующих принципах: а) каждое литературное произведение, даже критика, должна обогащать литературу, б) насколько отражена жизнь в произведении, в) преданность народному духу.

²² Հ. Օշական, Համապատկեր..., էջ 355:

²³ Նույն տեղում, էջ 359-363:

²⁴ Հ. Օշական, Մեհյան, Կ. Պոլիս, 1914, թիվ 1, էջ 1:

²⁵ Հ. Օշական, Համապատկեր..., էջ 367:

²⁶ Նույն տեղում, էջ 366; Հ. Օշական, Միջուրքը և իրավ քանաստեղծությունը, էջ 41: